

TÜRK BASININA GÖRE BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞINDA OSMANLI DEVLETİ'NİN TARAFSIZLIĞI¹

Mücahit ÖZÇELİK
Gazi Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
mucahitozcelik@hotmail.com

Özet

Osmanlı devlet adamları Birinci Dünya Savaşı'na hazırlıksız yakalanmış ve Almanya ile bazı hükümet üyelerinin bile haberdar olmadığı gizli bir ittifak anlaşması imzalamışlardır. Bu ittifaktan habersiz olan Türk basını Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasından sonra Osmanlı Hükümetinin aldığı, tarafsızlık ilanı, genel seferberlik kararı, Goeben- Breslau gemilerinin satın alınması ve kapitülasyonların kaldırılması gibi kararlarda hükümete tam destek olmuştur. Osmanlı Devleti'nin savaşa girişi öncesi Türk basını hükümetin tarafsızlık politikasını desteklemişse de İngiltere'nin satın alınan iki gemiye el koyması basında Alman yanlısı bir havanın esmesine neden olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Birinci Dünya Savaşı, tarafsızlık, Türk basını, Goeben-Breslau.

IMPARTIALITY OF OTTOMAN STATE ACCORDING TO THE TURKISH PRESS DURING WORLD WAR ONE

Abstract

Ottoman Statesmen were unprapared against World War I and signed an alliance treaty with Germany that even some government members weren't informed of. The Turkish press, being unaware of this alliance,after the beginning of World War I supported government about its decision on the proclamation of impartiality, general mobilization, the abolishment of capitulation and purchase of the ships Goeben and Breslau.Before the attendance of Ottoman State to The First World War, Turkish press gave support to impartiality policy but through the English detainment of the ships, they became adherent of Germany.

Key Words:The First World War,impartiality,Turkish press,Goeben Breslau.

¹ Bu çalışma Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Haziran 2006 tarihinde tamamlanmış "Türk Basınında Osmanlı Devletinin Birinci Dünya Savaşı'na Giriş Süreci" isimli yüksek lisans tezinin II. Bölümünden faydalanılarak hazırlanmıştır.

1. TÜRK BASININDA BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NIN ÇIKIŞI VE OSMANLI DEVLETİ

Avrupalı XVIII. ve XIX. yüzyıllarda bilim ve sanayi inkılabını, siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel inkılaplarını yapmış ve yeni bir çağa adımını atmıştı. Bunun sonucu dünyanın stratejik noktalarını, hammadde kaynaklarını, enerji kaynaklarını ve pazarlarını ya fethetmiş ya da kontrol altına almıştır.² Bu suretle Asya'nın büyük kısmı ve hemen bütün Afrika, Avrupa sömürgesi haline gelmiştir.³

Fransa'nın yenilmesi ve Alman ulusal birliğinin kurulmasıyla sonuçlanan 1870 Prusya-Fransa savaşından sonra, Avrupa'da ve bütün dünyada yeni bir dönem açılmıştır. Almanya'nın kurulması Avrupa'nın bütün büyük güçlerinin nisbi konumlarını değiştirmişti.⁴

1873 ve sonrası dönemde, büyük devletler arasında savunma amaçlı ittifaklarda bir patlama görülmüştür.⁵1870 yılından sonra ulusal birliğini kurarak güçlenen Almanya'ya karşı 1870 yenilgisinin intikamını ve Alsace-Corrainel'i almaya çalışan Fransa'nın faaliyetleri ve buna karşı Bismarck'ın Avrupa devletlerini yanına çekerek Fransa'yı yalnız bırakma amacıyla yaptığı faaliyetler, beraberinde devletlerarası bloklaşmaları getirmişti.⁶

Avrupa'da Alman birliğinin kurulmasından sonra başlayan ve Almanya Başbakanı Prens Bismarck'ın gözetiminde devam eden denge grupları süreci, Alman İmparatoru I. Wilhem'in 1888'de ölümüyle yerine geçen II. Wilhem'in, dış siyaseti Bismarck'ın elinden alarak dış siyasete emperyalist bir yön vermesi ile sona ermiştir.

II. Wilhem'le birlikte Almanya'nın izlediği emperyalist politikalar, 1894 Fransız-Rus, 1904 İngiliz-Fransız ve 1907 İngiliz-Rus anlaşmalarının yapılmasına ve dolaylı da olsa bu üç devletin yani İngiltere, Fransa ve Rusya'nın bir blok içerisinde birleşmelerine neden oldu. Bu da üç devlet arasında daha sıkı bir işbirliği meydana getirdi. Nitekim ilk defa "Üçlü İtilaf" deyimi de bu tarihlerde kullanılmaya başlandı.⁷

Almanya'nın "Üçlü İtilaf" bloğunu çözmek için girişeceği çabalar sonuç vermeyecek ve Avrupa'daki gruplaşmalar sonunda bir yanda Almanya, Avusturya-Macaristan ve İtalya'nın oluşturduğu İttifak cephesi ve öbür yanda İngiltere, Fransa ve Rusya'nın oluşturduğu İtilaf cephesi ortaya çıkacaktır. Avrupa'nın 1870'lerden başlayıp 1904-1907'ye gelinceye kadar geçen devrede bu

² Bayram Kodaman, II. Meşrutiyet Dönemi (1908-1914), *Türkler*, C. 13, Ankara, 2002, s. 166.

³ Diran Kelekyan, "Yarımküresel Politika Alemi", *Sabah*, 28 Teşrin-i Evvel 1914, No:9020, s.1.

⁴ Paul Kennedy, *Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri*, Ankara, 1990, s. 244.

⁵ Ferous Abdullah K. Yasamee, "Avrupa İttifaklar Sistemi İçerisinde Osmanlı İmparatorluğu", *Osmanlı*, C. 2, Ankara, 1999, s. 35.

⁶ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Ankara, 1993, C.1, s. 21.

⁷ Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih (1789-1994)*, İstanbul, 1995, s. 303.

şekilde iki bloğa ayrılmış olması, denebilir ki I. Dünya Savaşı'nın çıkmasında en mühim sebeplerden birini teşkil eder.⁸

Grupların askeri durumlarına bakıldığında İtilaf Devletleri'nin gerek nüfus, gerekse potansiyel askeri güç açısından müttefiklere kesin bir üstünlüğü olduğu görülmektedir.⁹

Silahlanma yarışının neticesinde her iki taraf da kendisini diğerinden üstün gördüğü için, en ufak anlaşmazlıklarda dahi sert bir tutum almış ve ufak meselelerden büyük buhranlar doğmuştur. Buhranlar büyüdükçe silahlanma yarışı daha da hızlanmış ve silahlanma yarışı da buhranları artırmıştır. 1914 yazı geldiğinde iki blok arasındaki münasebetlerde gergin bir döneme girilmiştir. Bu atmosfer içinde, 28 Haziran 1914 günü Avusturya-Macaristan veliahdının bir Sırp tarafından öldürülmesi gibi basit bir suikast olayı I. Dünya Savaşı gibi büyük ve genel bir savaşın patlaması için yeterli olmuştur.¹⁰

Birinci Dünya Savaşı'nın çıkmasında bir kıvılcım görevi görecektir olan Saraybosna suikastından, Türk basını Avusturya'dan gelen telgraf haberleri doğrultusunda "Mühim Bir Hadisat" başlığı altında: "Avusturya-Macaristan veliahdı Arşidük Fransua Ferdinand ile zevcesi Düşes Hohenberg'e karşı bir suikast yapıldığını ve veliaht ile zevcesinin vefat ettiğini" şeklinde haber veriyordu.¹¹

Tanin gazetesinin "Büyük Bir Cinayet-i Siyasiye"¹² başlığıyla duyurduğu haberde bu cinayetin içerisinde milyonlarca Slav nüfus barındıran Avusturya İmparatorluğu'nu yıkma düşüncesinin ürünü olduğu belirtiliyor ve bu cinayetin Avrupa için pek mühim bir siyasi olay olacağını kesin bir dille anlatıyordu.

Çok uluslu Avusturya – Macaristan İmparatorluğu'nu bir arada tutan tek öge, devletin tek meşruiyet kaynağı olan Habsburg Hanedanlığı'nın tek veliahdı öldürülmüştü. Sırp problemi tam denetim altına alınmadığı sürece imparatorluğun sonu olabileceğini düşünen Avusturya Hükümeti'nin bu olaya tepkisi çok sert oldu. Yunus Nadi, 26 Temmuz 1914 tarihli yazısında Sırbistan'a iyi bir ders vermesi beklenen Avusturya'nın tahminlerin bile ötesinde bir şiddetle 48 saat müddetli bir ultiatom vermesi ve bu ultiatomun bağımsız devlet anlayışını yok edecek maddeler içermesinden dolayı kabulü halinde Sırbistan'ı bir Avusturya ili haline getireceğini düşünüyordu.¹³ Muvaffak Galib¹⁴ ise, Viyana Kabinesinin

⁸ Fahir Armaoğlu, age., s. 36.

⁹ Cezmi Eraslan, "I. Dünya Savaşı ve Türkiye", *Genel Türk Tarihi*, C. 7, Ankara, 2002, s. 416.

¹⁰ Fahir Armaoğlu, age., s. 37.

¹¹ "Avusturya'da Mühim Bir Hadisat", *İkdam*, 29 Haziran 1914, No: 6234, s. 1.

¹² "Büyük Bir Cinayet-i Siyasiye", *Tanin*, 30 Haziran 1914, No: 7983, s. 1.

¹³ Nadi Yunus, "Galiba Harb Ateşleri Parlamak Üzere", *Tasvir-i Efkar*, 26 Temmuz 1914, No: 1149, s. 1.

¹⁴ Galip Muvaffak, "Siyasiyyat, Avusturya Notası", *Tercüman-ı Hakikat*, 24 Temmuz 1914, No: 11955, s. 1.

Sırbistan Hükümeti'ne tebliğ ettiği bu nota ile Slav – Germen ırklarının mücadelesini Avrupa diplomasininin tetkikatına havale ettiğini düşünüyordu.

Tanın'e göre ise, Avusturya için bu notanın muhteviyatı bir gaye olmaktan ziyade bir vasıta idi. Avusturya harb istiyor ve sürekli güçlenen İtilaf Grubu tam hazır değilken Sırbistan'a bir darbe vurmak istiyordu.¹⁵

Dönemin en ciddi siyasi gazetesi¹⁶ *Tercüman-ı Hakikat* yazarı Muvaffak Galip¹⁷ olayın bundan sonraki durumu hakkındaki yazısında Rusya'nın, Avusturya ile Sırbistan arasındaki gelişmelere mutlak surette yine seyirci ve lakayt bir mevkide kalmak mecburiyetinde olduğunu, aksi takdirde Rusya'nın ordusunu hazırlama noktasındaki en küçük bir hareketinin Almanya'yı harekete geçireceğini bunun da genel bir savaşa neden olabileceğinden İtilaf Grubu hükümetlerinin zor durumda kaldığı düşüncesinde idi.

Beklenen olmuş ve Avusturya'nın Sırbistan'a savaş ilan ettiği ajanslar tarafından 29 Temmuz'da duyurulmuştu.¹⁸ Gelişmeler Avrupa'yı 40 yıldır görmediği bir buhranla karşı karşıya bırakmıştı.¹⁹ Bu mesele artık Büyük Devletler'in bir meselesi halini almıştı. Zaman pek nazik, hadisat gayet vahim bir şekildeydi.²⁰

Avusturya'nın Sırbistan'a savaş ilanından iki gün sonra Rusya'nın Alman sınırları dahil olmak üzere bütün sınırlarında seferberlik ilan etmesi²¹ Birinci Dünya Savaşı'nın ilk safhasını oluşturmuştur.

Almanya, Rusya ve Fransa'nın seferberliklerini durdurmamaları üzerine²² kendisine harp ilan edileceğini anladığından özellikle Rusya'nın zaman kazanıp hazırlanmaması için bu iki devlete savaş ilan etti.²³ Bir gün önce savaşın başladığını duyuran gazetelerin 3 Ağustos sayılarında Almanların Fransız topraklarına girdikleri haber veriliyordu.²⁴

Kimsenin istemediği bu savaşın acaba bu dört devlet arasında sınırlı kalıp kalmayacağını²⁵ merak edildiği ve İngiltere'nin Slavlık davası için kan dökmeyeceğinin düşünüldüğü²⁶ bir sırada İngiltere, Belçika'ya taarruz edilmesini

¹⁵ "Fırtına", *Tanın*, 25 Temmuz 1914, No: 2007, s. 1

¹⁶ Yalçın E. Semih, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihinin Kaynakları*, Ankara, 2003, s.126.

¹⁷ Galip Muvaffak, "Siyasiyyat, Avusturya-Sırbistan; Bulgaristan ve Biz", *Tercüman-ı Hakikat*, 26 Temmuz 1914, No: 11957, s. 1.

¹⁸ "İlan-ı Harb", *Sabah*, 29 Temmuz 1914, No: 8930, s. 1.

¹⁹ "Faaliyet-i Siyasiye", *Tanın*, 30 Temmuz 1914, No: 2012, s. 1.

²⁰ "Harb Başladı Tesiratına Dikkat Lazım", *İkdam*, 29 Temmuz 1914, No: 6263, s. 1.

²¹ "Rusya'da Seferberlik", *Sabah*, 31 Temmuz 1914 No: 8932, s. 1.

²² Belen Fahri, *XX. Yüzyılda Osmanlı Devleti*, İstanbul, 1973, s.191.

²³ "Alman Kayzeri Rusya'ya İlan-ı Harb Etti", *Tercüman-ı Hakikat*, 2 Ağustos 1914, No: 11964, s. 1.

²⁴ "Almanlar Dün Fransız Topraklarına da Girdiler", *Tercüman-ı Hakikat*, 3 Ağustos 1914, No: 11965, s. 1.

²⁵ "İngiltere'den Hala Ses Yok", *İkdam*, 4 Ağustos 1914, No: 6369, s. 1.

²⁶ "İtalya-İngiltere", *Tanın*, 5 Ağustos 1914, No: 2018, s. 1.

harp sebebi saymış ve Berlin Hükümeti'nin Belçika'nın tarafsızlığını ihlal etmesi üzerine Almanya'ya harp ilan etmiştir.²⁷

Birinci Dünya Savaşı'nın çıkışından hemen önce devletin güvenliğini güçlendirme beklentisi²⁸ içerisindeki Osmanlı Devlet adamlarının ittifak teklifini hiçbir ecnebi devlet hoş görmüyordu.²⁹ Cemal Paşa, Saraybosna cinayetinden bir iki hafta sonra dahi Fransa'da Osmanlı'nın ittifak teklifini³⁰ anlatacak bir kimse bulamamış, işlerinin yoğunluğunu bahane eden Fransız Dışişleri Bakanı ile görüşmemiştir.³¹ İşte bu yalnızlık, uluslararası alanda tek başına kalma ve kendisi için verilecek kararları elini bile kıpırdatmadan bekleme zorunluluğu Osmanlı İmparatorluğu'nun genç yöneticilerini Almanya ile anlaşmaya doğru itmiştir.³²

Bu ittifak için yapılacak görüşmeler Osmanlı Hükümeti'nce son derece gizli tutulacaktır.³³ İttifak görüşmelerine başlanması için 25 Temmuz'da Padişahın izin veren belgesi başkâtipçe Sait Halim Paşa'ya verildi.³⁴

Antlaşma taslağı Sadrazam ve Hariciye Nazırı Said Halim Paşa, Harbiye Nazırı Enver Paşa, Dâhiliye Nazırı Talat ve Meclis Reisi Halil Beyler tarafından hazırlandı.³⁵ Daha sonra Sadrazam ile Alman büyükelçisi Wangenheim tarafından 2 Ağustos 1914 tarihinde imzalandı. Aynı şekilde Avusturya elçisiyle de bir anlaşma yapılarak imza edildi.³⁶ İtalya'ya hiç haber verilmemiştir; çünkü o zaman İtalya'nın vaziyeti belli değildi.³⁷

Almanya ile yapılan ittifakın imzasından kabine azalarının dahi haberi yoktu.³⁸ Dönemin Bahriye Nazırı Cemal Paşa³⁹ kendisinden gizli yapılan ittifak görüşmelerini öğrenince: "Bulgarlarla bile bir ittifaka muvaffak olamadığımız bir sırada Almanya gibi kuvvetli bir imparatorluk bize müsavi hukuk esasına dayanan bir ittifak teklif ediyor. Kâr ve zarar müzakeresinde kâr hanesi pek dolgun görünen bu teşebbüsten geri çekilmek mülk ve millet için her halde hayırlı bir iş olmaz." şeklinde düşüncelerini açıklıyordu.

2. BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI BAŞINDAKİ GELİŞMELER VE OSMANLI DEVLETİ'NİN TARAFSIZLIĞI

2.1. Seferberlik İlanı

²⁷ Kelekyan Diran, "Avrupa Muharebesi ve Balkanlar", *Sabah*, 6 Ağustos 1914, No: 8938, s. 1.

²⁸ Sönmezoğlu Faruk, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, İstanbul, 2000, s. 309.

²⁹ Sabis Ali İhsan, *Birinci Dünya Harbi*, İstanbul, 1991, C. 1, s. 24.

³⁰ Macfie A.L., (Çev. Damla Acar- Funda Soysal), *Osmanlı'nın Son Yılları*, İstanbul, 2003, s.129.

³¹ *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi*, Gn. Kurmay Basımevi, C.I., Ankara, 1970, s. 40.

³² Çavdar Tefik, *Talat Paşa*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1995, s.317.

³³ I. Dünya Harbinde Türk Harbi, age., s. 43.

³⁴ I. Dünya Harbinde Türk Harbi, age., s. 44.

³⁵ Beydilli Kemal, *Osmanlı Devleti Tarihi*, c.I, Zaman Yayınları, İstanbul, 1999 s. 126.

³⁶ *Talat Paşanın Anıları*, (Yayına Hazırlayan :Alpay Kabacalı), İstanbul, 1994, s.30

³⁷ Sabis Ali İhsan, age., s. 119.

³⁸ İnönü İsmet, *İnönü'nün Hatıraları* (Hazırlayan: Sabahattin Selek), İstanbul, 1969, s.131.

³⁹ Cemal Paşa, *Hatıraları* (Tamamlayan ve Düzenleyen: Behçet Cemal), İstanbul, 1959, s. 149-152.

Saraybosna Suikastı'ndan sonraki gelişmeleri yakından takip eden Harbiye Nazırı Enver Paşa 27 Temmuz 1914'te Avusturya-Macaristan'la Sırbistan arasında siyasi münasebetler kesilince işin artık bir dünya savaşına sürükleneceğini ve Osmanlının da birtakım tedbirler alması gerektiğini düşünüyordu. İlk hazırlık olarak ise kolordulara dört haftalık talim için çok hızlı bir şekilde mümkün olduğu kadar ikmal efradı celp olunması emrini vermişti.⁴⁰

1 Ağustos 1914 tarihinde Almanya'nın Rusya'ya harp ilan etmesi üzerine 1-2 Ağustos gecesi Yeniköy'de Sadrazam ve Hariciye Nazırı Said Halim Paşa'nın yalısında toplanan Enver Paşa, Cemal Paşa, Talat, Cavit ve Halil Bey'lerden oluşan bir kısım vekiller heyeti hemen vaziyeti müzakere ile Osmanlı ordusunun seferber hale getirilmesine karar vermişlerdir.⁴¹

Cemal Paşa⁴² hatıralarında Heyet-i Vükela arasında Almanya ile Osmanlı Devleti arasındaki ittifaktan haberi olmayanların bile Osmanlı ordusunun umumi seferberliğinin ilanını bir ihtiyat tedbiri telakki etmelerine dayanarak seferberliğin uygulanması ve kamuoyu tarafından kabullenilmesinin kolay olduğunu düşünüyordu.

Seferberlik hakkındaki padişahın iradesi de alındıktan sonra 2 Ağustos 1914 tarihinde harbiye nezaretine seferberlik emri tebliğ edildi.⁴³ Aynı zamanda seferberlik müddetince örfi idare de ilan olundu.⁴⁴

Almanya ile yapılan ittifak anlaşmasından habersiz olan Türk basını ise Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasından sonra Osmanlı Devlet adamlarının affığı adımları yakından takip etmeye başlamıştır.

Tercüman-ı Hakikat yazarı Ahmet Agayef, hükümetin sonuna kadar bitaraflığını muhafazaya ve bunu sağlamak için de umumi seferberlik icrasına karar vermesini kalben tasvip ettiğini çünkü Osmanlının bitarafağa yalnız hukuk ve menfaatlerine riayet edilinceye kadar sadık ve sabit kalabileceğini çünkü kimsenin bugün Osmanlıya teminat verenlerin yarın başka bir vaziyet almayacağını garanti etmeyeceğini düşünüyordu. Bundan dolayı da Osmanlı Hükümeti'nin şimdiden kuvvetlerini toplayarak her şeye hazır olmasını bir vazife olarak görmekte⁴⁵ ve seferberlik ilanını desteklemekteydi.

Sabah gazetesinin başyazarı Diran Kelekyan⁴⁶ da Agayef gibi düşündüğü için bu seferberliği bir vatan görevi olarak görmekte ve desteklemekte idi. Yine

⁴⁰ Karabekir Kazım, *Birinci Cihan Harbine Neden Girdik*, C. II, İstanbul, 2000, s. 151.

⁴¹ Ali İhsan, age., C. 1, S. 103.

⁴² Cemal Paşa, *Hatıraları*, age., s. 186

⁴³ Liman Von Sonders, *Türkiye'de Beş Yıl* (Çev: Örgün Uğurlu), Cumhuriyet Yayınları, İstanbul, 1999, s. 39.

⁴⁴ Sabis Ali İhsan, age., C. 2, s. 103-104.

⁴⁵ Agayef Ahmet, "Vaziyet Bizi Dürbünlüğe Davet Ediyor", *Tercüman-ı Hakikat*, 3 Ağustos 1914, No:11965, s.1.

⁴⁶ Kelekyan Diran, "Harb-i Umumi Arefesinde", *Sabah*, 3 Ağustos 1914, No: 8935, s.1.

Kelekyan⁴⁷ seferberlikle ilgili olarak: "Hazır ol cenge eğer ister isen sulh-ı salah" diyerek seferberliğin lüzumunu ve ne amaçla yapıldığını dile getiriyordu.

Tasvir-i Efkar yazarı Yunus Nadi de⁴⁸ seferberlik emri ile ilgili yorumunda: "Kimseye karşı hiçbir garezimiz, fena maksadımız yok; vatanımızı muhafaza etmek maksadını besliyoruz. Ancak bunun için hazırlanıyoruz. Dünyada bitaraf hükümetlerin bile fevkalade hazırlıkta bulduklarını görerek her ihtimale karşı uyanık bulunmak isteriz. Onun için Osmanlılar silah başına." diyordu ve Osmanlı seferberliğinin maksadını net bir dille açıklıyordu.

Agayef⁴⁹ seferberliğin uygulanmasıyla ilgili *Tercüman-ı Hakikat*'teki köşesinde "Ordu ve Millet için Ölüm Geride Selamet ve Saadet İleridedir" başlıklı yazısında Türk milletinin, hükümetin seferberlik emri karşısında orduya koşuşunu ve katlandığı fedakarlıkları anlatıyordu.

Tanın'de⁵⁰ ise böyle bir zamanda vatan müdafaasına koşmanın pek büyük bir vazife olduğu, vazifenin de sadece silah taşımak, çarpışmak değil maddi ve manevi kuvvetleri bir araya toplayıp birlik haline getirmek olduğunu hudutlara giden askerlerin ailelerine sahip çıkmanın da önemli bir vazife olduğu belirtilerek geride kalanlara da önemli vazifeler düştüğü vurgulanıyordu.

İkdam'da⁵¹ ise, savaşın her yerde olduğu gibi Osmanlı ülkesinde de hayat şartlarını değiştirdiğini, böyle zamanlarda itidalli olmanın herkes için farz olduğu belirtilerek halktan katlanılacak fedakarlıklara karşı sabırlı olunması isteniyordu.

2.2. Basının Tarafsızlıkla İlgili Yorumları

Osmanlı Devleti'nin savaş başladıktan sonraki durumu jeopolitik konumundan dolayı çok daha önem kazanmış ve takip edeceği politikalarla ilgili basında önemli değerlendirmeler yapılmıştır.

Agayef⁵², Osmanlı Devleti'nin seferberlik ilanının yegane sebebi olarak bitarafilığı muhafazayı gösteriyor ve hadiseler Osmanlıyı da fırtınanın içine çektiği zaman kuvvetli olursa bitaraf kalabilir diyerek Osmanlı Devleti'nin Dünya Savaşı'nda bitaraf kalmayı düşündüğünü belirtiyordu. *İkdam*⁵³ gazetesinde ise Osmanlı Devleti'nin kesin olan tarafsızlığına rağmen yine ahvalin fevkaladeliğine karşı bütün hükümetlerin yaptığı gibi bir tedbir olarak askerini çağırdığını, kimseye karşı bir garezinin, fena maksadının olmadığını, yalnız sınırlarını muhafaza etmek

⁴⁷ Kelekyan Diran, "Adriyatik Denizinde İtalya", *Sabah*, 14 Ağustos 1914, No: 8946, s. 1.

⁴⁸ Nadi Yunus, "Hükümetimizin Bitarafilığı" *Tasvir-i Efkar*, 3 Ağustos 1914, No. 1157, s.1

⁴⁹ Agayef Ahmet, "Ordu ve Millet İçin Ölüm Geride, Selamet ve Saadet ileridedir", *Tercüman-ı Hakikat*, 13 Ağustos 1914, No: 11975, s.1.

⁵⁰ Siyasiyyat, "Savaşalım ve Çalışalım", *Tanın*, 21 Ağustos 1914, No: 2034, s. 1.

⁵¹ "Garaib-i Ahval", *İkdam*, 5 Ağustos 1914, No: 6370, s. 1.

⁵² Agayef Ahmet, "Vaziyet Bizi Dürbinliğe Davet Ediyor", *Tercüman-ı Hakikat*, 3 Ağustos 1914, No:11965, s. 1.

⁵³ "Osmanlılar Silah Başına", *İkdam*, 11 Ağustos 1914, No: 6276, s. 1.

maksadıyla seferberliğin ilan edildiğini söyleyerek seferberliğin tarafsızlık gereği ilan edildiği açıklanmaya çalışılıyordu.

Basın, Osmanlı Devleti'nin tarafsızlık politikalarını açık ve net bir şekilde destekliyordu. Kelekyan⁵⁴ *Sabah* gazetesindeki köşesinde, taarruz görmeyen tarafsızlıkları ihlal edilmeyen dış güvenliği tehlikede olmayan devletler için Avrupa'nın şu karmaşık savaşına katılmaktansa uzaktan seyirci kalmanın daha iyi olacağını düşünerek tarafsızlığı destekliyordu.

Ahmed Ağayef:⁵⁵ "Osmanlı Devleti kesin bir mecburiyet olmayıncaya kadar tarafsız kalacaktır." diyerek hükümetin tarafsızlıktan yana olduğunu söylüyordu. *Tanin* de ise⁵⁶ hükümetin tarafsız kalmak için elinden geleni yapmaya azmetmiş olmasına rağmen, gelişmelere bakılırsa tarafsız kalmanın pek büyük fedakârlıklar mukabilinde temin edilebileceği dile getiriliyordu.

Sabah gazetesinin başyazarı Kelekyan değişik tarihlerde yazdığı makalelerde tarafsızlık üzerinde ısrarla durmuştu. 19 Eylül'de⁵⁷ tarafsız kalan devletlerin savaş sonunda denge unsurları olacaklarını, 3 Ekim'de⁵⁸ tarafsız kalmanın önemini arttırdığını belirtmiş ve arkasından 5 Ekim'de⁵⁹ savaş sonrası şartların belirlenmesinde tarafsız ülkelerin düşüncelerinin de oldukça önemli olacağını dile getiriyordu.

Yabancı basında Osmanlı Devleti'nin bitarafliğe aykırı politikalar takip ettiğine dair çıkan haberler karşısında *Tanin*'deki bir yorumda⁶⁰ Goeben ve Breslau gemilerinin Osmanlı Devleti tarafından satın alınmasının bitarafliğe karşı kullanılmayacağı çünkü Osmanlı Devleti'nin savunması için ihtiyaç duyduğu iki gemiye İngiltere'nin hukuk dışı bir şekilde el koyduğu ve Osmanlı'nın güvenliği için Almanya'dan iki gemi satın aldığı belirtiliyor ve buna karşılık bitaraf Yunanistan'ın Adalar Denizi'nde İngiltere'ye bir üs verdiğinin de unutulmaması gerektiği dile getirilerek Osmanlı Devleti'nin tarafsızlığının devam ettiği vurgulanıyordu. *Tercüman-ı Hakikat*'te ise:⁶¹ "Bizi tahriklerle bitaraflık mevkiinden çıkarmak isteyenlerin hesaplarında yanılmış olduklarını zaman gösterecek." denerek devletin bitaraflığının sürekli olduğuna vurgu yapılıyordu.

Osmanlı Hükümeti'nin savaşan devletlere karşı tarafsızlığını muhafaza etmek azminde bulunduğunu çok defa ilan etmiş olduğunu söyleyen *Tanin*'de,⁶² İngiliz ve Fransız gemilerinin Çanakkale Boğazı'ndan karasuları dahilinde içeri

⁵⁴ Kelekyan Diran, "Bitaraflık ve Bitarafklar", *Sabah*, 13 Ağustos 1914, No: 8945, s. 1.

⁵⁵ Ağayef Ahmet, "İtalya ve Balkan Devletleri", *Tercüman-ı Hakikat*, 15 Ağustos 1914, No: 11977, s.

⁵⁶ Siyasiyyat, "Savaşalım ve Çalışalım", *Tanin*, 21 Ağustos 1914, No: 2035, s. 1.

⁵⁷ Kelekyan Diran, "Hata Alud Teşebbüsler", *Sabah*, 19 Eylül 1914, No: 8981, s. 1.

⁵⁸ Kelekyan Diran, "Romanya, İtalya, Balkanlar", *Sabah*, 3 Teşrin-i Evvel 1914, No: 8995, s. 1.

⁵⁹ Kelekyan Diran, "Muharebenin Müddeti", *Sabah*, 5 Teşrin-i Evvel 1914, No: 8997, s. 1.

⁶⁰ Siyasiyyat, "Türkiye'nin Bitaraflığı", *Tanin*, 5 Eylül 1914, No: 3049, s. 1.

⁶¹ Muvaffak Galip, "Bulgaristan'ın Vazifesi", *Tercüman-ı Hakikat*, 16 Ağustos 1914, No:11978, s.1.

⁶² Siyasiyyat, "Boğazlar Niçin Kapandı", *Tanin*, 30 Eylül 1914 No: 2082, s. 1.

girip çıkıp gemileri tevkif etmesini uluslararası hukukun hiçbir maddesiyle uyuşmayacağını örnek göstererek hükümetin iyi niyetlerinin ciddi bir hüsnü kabul ile karşılanmadığı şeklinde bir yorum yapıyordu.

Mısır'dan Almanya ve Avusturya memurlarının çıkarılmasını yorumlayan Kelekyan da⁶³, Osmanlı Devleti'nin tarafsızken bunun yapılmasının hukukuna taarruz hükmünü aldığını düşünüyordu.

2.3. Goeben ve Breslau Olayı

Osmanlı Hükümeti, 1914 yılı başlarında Yunanistan'la adalar meselesinden dolayı bir savaş olasılığını dikkate alarak İngiltere'den "Reşadiye" dretnotunun yanında Brezilya için yaptırılmakta olan "Rio de Janerio" adlı dretnotu da satın alarak bu gemiye "Sultan Osman" adını vermişti.⁶⁴

"Sultan Osman" dretnotunu teslim alıp Rauf Bey komutasında memlekete götürecek olan bin kişilik mürettebat ve askerlerin de Reşit Paşa vapuruyla İngiltere'ye gelmiş olmasına rağmen 2 Ağustos 1914 günü sancak çekme töreninden yarım saat evvel İngilizler "Sultan Osman"a el koyduklarını açıkladılar⁶⁵ ve bu gemilerin adlarını "Agincourt" ve "Erin" olarak değiştirdiler.⁶⁶ İngiltere bu müsadere kararını verdiği 2 Ağustos 1914'te henüz kendisi ne seferberlik ne de harp ilan etmişti.⁶⁷

Türk basınının bu olaya tepkisi büyük olmuştur. *Tanin* gazetesinde milletin büyük bir ümitle beklediği Sultan Osman gemisine teslimi yarım saat kala el konulmasının anlaşılır bir şey olmadığı, İngiltere filosunun Sultan Osman zırhlısına muhtaç olmadığı fakat binlerce kilometre sahili bulunan Osmanlı Devleti için bu geminin çok elzem olduğu belirtilerek Türk milletinin hayal kırıklığı dile getiriliyordu.

İngiltere Hükümeti'nin bunun sadece Osmanlı Devleti'nde değil bütün Müslümanlar üzerinde husule getireceği kötü etkiyi nazar-ı dikkate almaya lüzum görmeden Sultan Osman gemisine el koyduğu belirtiliyordu.⁶⁸

Şebilürreşad'da da Reşadiye ve Sultan Osman dretnotlarına el konarak Osmanlının müdafaasız bırakılması, İngiltere'nin Osmanlı aleyhinde çevirdiği entrikalardan biri olarak görülüyordu.⁶⁹

Ahmet Agayef 8 Ağustos 1914 günkü yazısında: "İtilaf Devletleri'nin biz onlara yaklaştıkça onların bizden uzaklaşmakta olduklarını, menfaatlerimizi ve

⁶³ Kelekyan Diran, "Mısıra Dair", *Sabah*, Teşrin Evvel 1914, No: 8994, s.1

⁶⁴ Şimşir Bilal N, *Ege Sorunu, Belgeler*, Ankara, 1982, C.II., S. XXX.

⁶⁵ Orbay Rauf, *Cehennem Değirmeni*, İstanbul, 1993, s. 15.

⁶⁶ Karl Dönitz- Th. Kraus, (Çev. Mehmet Çağrı- Güray Yalavaç), *Şanlı Yavuz ve Midilli*, İstanbul, 1974, s.93.

⁶⁷ Sabis Ali İhsan, age., C. I, s. 222.

⁶⁸ Siyasiyyat, "Sultan Osman", *Tanin*, 7 Ağustos 1914, No: 2020, s. 1.

⁶⁹ Tefik S. M., "Harb-i Umumi ve İslam Alemi", *Şebilürreşad*, 20 Ağustos 1330, No: 309, s.393.

haysiyetimizi çiğnemekten özel bir zevk duydukları anlaşılıyor. Osmanlılığın geleceği için büyük bir etken olacağını umduğumuz bu gemilere böyle buhranlı bir dönemde el konulması Osmanlılar üzerinde kötü bir tesir oluşturmuştur. Muhteşem bir donanması olan İngiltere'nin böyle bir harekette bulunması o büyüklüğüne yakışıyor mu? İngiltere Rusya'nın arkasına düşüp sürüldüğü günden beri küçüldükçe küçülüyor."⁷⁰ diyerek Osmanlı kamuoyunda bu olaydan dolayı İngiltere'ye dolayısıyla İtilaf Devletleri'ne büyük bir tepkinin olduğuna ve bu işin perde arkasında ise Rusya'nın varlığına dikkat çekiliyordu.

İngiltere Hükümeti'nin Sultan Osman ve Reşadiye dretnotlarıyla iki torpido muhribine karşı tatbik eylediği muamele devletlerarası hukukun şimdiye kadar kaydetmediği bir hadiseydi.⁷¹

Osmanlı gemilerine el konulmasından sonra, Boğazların yapılacak bir Rus saldırısına açık hale geleceği ve Karadeniz'deki Rus egemenliğinin Balkan Devletleri üzerinde olumsuz etki yapacağını düşünen Almanya, İttifak antlaşması gereği⁷² Akdeniz'de İtilaf donanmaları kıskacında kalan Goeben ve Breslau gemilerini İstanbul'a gönderme kararı aldı.⁷³ Akdeniz'de İngiliz donanmasının sıkı takibinden kaçan Goeben ve Breslau gemilerinin⁷⁴ Enver Paşa'nın Çanakkale müstahkem mevkiiler kumandanlığına verdiği emir ile içeri alınması sağlandı.⁷⁵

Cemal Paşa anılarında bu gelişmeyle ilgili "... 11 Ağustos gecesi yapacağımız toplantıya geç gelen Enver Paşa kendisine has olan sakin tavrıyla gülerak: Bir oğlumuz dünyaya geldi dedi. İngilizlerin takip ettiği Goeben ve Breslau bu sabah Çanakkale önüne geldiler, ben de müttefik bir devlete ait harp gemilerinin boğazdan geçişine izin verdim. Fakat bizde bunun neticesi olarak siyasi bir mesele ile karşı karşıya kalmış olduk. Bu gece bu meseleye ait bir karar vermek lazım geliyor."⁷⁶ dediğini belirterek, bu meseleden diğer hükümet üyelerinin haberdar olmadığını ortaya koymuş oluyordu.

Osmanlı tarafsızlığının kamuoyunda desteklendiği bir dönemde Goeben ve Breslau adlı iki Alman gemisinin Boğazları geçip Osmanlıya sığınması yeni tartışmaları da beraberinde getirmişti.

Sadrazam ve bazı nazırlar "Goeben ve Breslau"ın tarafsızlık kuralları uyarınca ya kırk sekiz saat içinde Çanakkale Boğazı'ndan çıkarılmaları ya da silah ve toplarını teslim etmeleri gerektiğine inanıyorlardı.⁷⁷ Alman gemilerinin Osmanlı

⁷⁰ Agayef Ahmet, "Müteessir Olmamak Kabil midir?", *Tercüman-ı Hakikat*, 8 Ağustos 1914, No: 11970, s.1.

⁷¹ "Hukuk-ı Düvel", *Tercüman-ı Hakikat*, 9 Ağustos 1914, No: 11971, s. 1.

⁷² Karabekir Kazım, age., C. I, s. 83.

⁷³ Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, s. 62.

⁷⁴ İnönü İsmet, age., s.134.

⁷⁵ Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, age., s. 63.

⁷⁶ Cemal Paşa, age., s. 158-159.

⁷⁷ Talat Paşa'nın Anıları, age., s. 33.

karasularını terki Osmanlı menfaatlerine aykırı idi. Bütün silahlarından tecrit ederek bir limanda muhafazasına da Almanlar razı gelmemişti.⁷⁸

Muhariplerden birinin kuvvetini azaltacağı için Alman gemilerinin satın alınmasıyla tarafsızlığa aykırı hareket edilmeden meselenin çözüleceğini söyleyen Halil Bey'in görüşü kabul gördü.⁷⁹ Osmanlı Hükümeti 12 Ağustos 1914 tarihinde gazeteler vasıtasıyla iki geminin Almanya'dan satın alındığını duyurdu.⁸⁰

İngiltere ise, düşman gemilerinin Osmanlı karasularına girişlerini, Bab-ı Ali nezdinde derhal protesto etti ve milletlerarası hukuk kurallarına göre bu gemilerin iadesini istedi.⁸¹ İtilaf Devletleri büyükelçileri İngiltere, Fransa ve Rusya'nın bu iki Alman gemisinin Türkiye tarafından satın alınmalarını kabul etmeyeceklerini, bunları hala Alman gemileri olarak gördüklerini ve ona göre muamele yapacaklarını sadrazama bildirdiler.⁸²

Gemilerin satın alınmasıyla Karadeniz'de deniz hâkimiyeti Osmanlıya geçmiş ve Rusların Boğazlara baskın planı da önlenmiş oluyordu.⁸³

İkdam gazetesi 11 Ağustos 1914 tarihli nüshasında birinci sayfadan büyük puntolarla: "Osmanlılar müjde! Almanya Hükümeti'nin Goeben ve Breslau zırhlıları Hükümet-i Osmaniye tarafından seksen milyon marka satın alınmıştır. Yeni zırhlılarımız dün akşam Çanakkale'den içeri girmiştir. Bugün limanımıza geliyor."⁸⁴ şeklinde bir haberle kamuoyuna gemilerin satın alındığını duyuruyordu.

Osmanlı Hükümeti yayınladığı beyannamede:⁸⁵ "Hükümetimiz, adalarımızı ve sahillerimizi müdafaa için donanmamızı güçlendirme çalışmaları çerçevesinde bazı siparişlere girişti. Ama Londra Hükümeti'nin gemilerimize el koyması üzerine bu çabalar heder olmakta idi. Hiç düşünülmeyen bu vefasızlık en nazik bir zamanda memleketimizi büyük tehlikelere maruz kılmakta idi. Hükümet pes etmeyip yeni çareler aradı. Gemilerimize el konulduğunun haber alınmasını müteakip Goeben ve Breslau'ı satın aldı. Almanya'nın yaptığı bu jest Osmanlıların kalbinde bir şükür hissi ortaya çıkardı." diyerek gemilerin satın alınma sürecini ve sebeplerini kamuoyuna duyurdu.

Basının, iki Alman gemisinin satın alınmasından sonraki heyecanlı başlıkları Almanya'ya bakışı açıkça gösteriyordu. *Tasvir-i Efkar*'da: "Gemilerin Çanakkale Boğazı'ndan İstanbul'a geliş süresi birkaç gün o kadar uzun geldi ki sanki birkaç sene geçti."⁸⁶ denerek kamuoyunda bu gemilerin uyandırdığı heyecan ortaya

⁷⁸ Halil Menteşe'nin *Hatıraları* (Giriş: İsmail Arar), İstanbul, 1986, s. 168.

⁷⁹ Halil Menteşenin *Hatıraları*, age., s. 190.

⁸⁰ "Yavuz Dretnotu ve Midilli Zırhlı Kruvazörü", *İkdam*, 12 Ağustos 1914, No:6277, s.1

⁸¹ Joseph Pomiankowski, *Osmanlı İmparatorluğunun Çöküşü*, İstanbul, 2003, s. 67.

⁸² Ayn. esr., s. 68.

⁸³ Halil Menteşenin *Hatıraları*, age., s. 190-191.

⁸⁴ "Osmanlılar Müjde", *İkdam*, 11 Ağustos 1914 No: 6276, s. 1.

⁸⁵ Kelekyan Diran, "Bir Emeli Millinin Husulü", *Sabah*, 16 Ağustos 1914, No: 8948, s.1.

⁸⁶ "Yavuz Dretnotumuz ve Midilli Kruvazörümüz Bugün Geliyor", *Tasvir-i Efkar*, 16 Ağustos 1914, No:1170,s.1.

konuyordu. 17 Ağustos gazeteleri⁸⁷ ise Yavuz ve Midilli'nin İstanbul'a geldiğini büyük puntolarla duyuruyorlardı.

Ahmet Agayef, İngiltere'nin Osmanlı gemilerine el koymasını İngiliz Devleti ve milleti için ebedi bir leke olduğunu, zaten İngiltere gibi yüz milyonlarca Müslüman'ı baskı altında tutan bir devletin hiçbir zaman Osmanlı Hilafeti'nin kuvvetli olmasını istemeyeceğini, İngiliz dostluğuna güvenilemeyeceğini belirtmiştir.⁸⁸

Avrupa'nın umumi bir harp ile meşgul olduğu şu zamanda Osmanlıların donanmaya böyle iki mühim ilave yapmanın ne demek olduğunu bildiğini söyleyen Diran Kelekyan, bundan dolayı hükümetin bu başarısının millet tarafından takdirle karşılandığını söylüyordu.⁸⁹ "Minnettarlığımız bilhassa Almanya'ya matuftur." diyen Agayef ise, donanmasının iki mühim gemisini Osmanlıya vermesinden dolayı bütün Osmanlıların ve makam-ı hilafete bağlı olan üç yüz milyonluk İslam âleminin Almanya'ya minnettar olduğunu yazıyordu.⁹⁰

İkdam gazetesi de Sultan Osman ve Reşadiye gemilerine el koyan İngiltere'nin yayınladığı beyannamenin ne Osmanlıyı ne de İslam Alemi'ni teskin edebileceğini; ancak Osmanlı gemileri iade edilirse İngiltere'nin İslam Alemi'ni mutlu etmiş olacağını söyleyerek İngiltere'ye tepkisini ortaya koyuyordu.⁹¹

Goeben ve Breslau gemilerinin Osmanlıya sığınması ve sonrasındaki gelişmeler dış basında da gündeme gelmiş ve özellikle Fransa'da yayın yapan *Tan* gazetesinin yazılarına basında başyazarlar tarafından makalelerde cevaplar verilmiştir. *Sabah*'taki köşesinde Diran Kelekyan, Fransız gazetelerinin İngiltere'nin Osmanlı dretnotlarını müsadere edince tepki göstermediğini; fakat Osmanlı'nın kendisini güvenlik altında bulundurmak için Almanya'dan iki gemi satın almasına hakaretlerle tepki gösterdiğini belirtiyor ve "Bunun tarafsız bir devlete karşı yapılmasına ne demeli?" diyordu.⁹² *Tan*inde ise Fransız gazetelerine tepki olarak satın alınan gemilere Osmanlı sancağının çekildiği ve gemilerin Osmanlı kumandasına girdikleri, bundan dolayı bu olayın başka bir şekilde yorumlanmaması gerektiği, Osmanlı'nın bitarafliğinden kimsenin şüphe duymaması gerektiği belirtiliyordu.

Ahmet Agayef de "Şaşkınlık" başlığıyla kaleme aldığı makalesinde, Fransızların Osmanlı'nın Almanya'dan iki gemi alma cesaretinde bulunmasını hazmedemediğini ve Fransızların Osmanlı'nın uluslararası hukuka aykırı hareket

⁸⁷ "Yavuz ve Midilli İstanbul'da", *Tasvir-i Efkar*, 17 Ağustos 1914 No: 1171, s. 1.

⁸⁸ Agayef Ahmet, "Goeben ve Breslau", *Tercüman-ı Hakikat*, 12 Ağustos 1914, No: 11974, s. 1.

⁸⁹ Kelekyan Diran, "Bir Emeli Millinin Husulü", *Sabah*, 16 Ağustos 1914, No: 8948, s. 1.

⁹⁰ Agayef Ahmet, "Goeben ve Breslau", *Tercüman-ı Hakikat*, 12 Ağustos 1914, No: 11974, s. 1.

⁹¹ "Almanların Bayramı", *İkdam*, 23 Ağustos 1914, No: 6288, s. 1.

⁹² "Yoklukta Düşün", *Özdeşlik*, 1 Eylül 1914, No: 9904, s. 1.

ettiğini söyleyeceklerine ortakları İngilizlere Osmanlı gemilerine hangi uluslararası hukuk kuralları içerisinde el koyduklarını sormalarını tavsiye ediyordu.⁹³

Fransız gazetelerine göre, "Goeben" ve "Breslau" Osmanlıya göre "Yavuz" ve "Midilli" davasının halledilmesi gerekiyordu; çünkü bu durum Osmanlı Devleti'nin tarafsızlığa riayet etmemesi anlamına geliyordu.⁹⁴

Basın, Türkiye'nin tarafsızlığa aykırı hareket ettiğini söylerken tarafsız Yunanistan'ın Adalar Denizi'nde İngiltere'ye küçük bir üs kurmasına müsaade ettiğinin unutulmamasını dile getiriyordu.⁹⁵

Ahmet Ağaoğlu'na göre İngilizler, Türkiye'nin tarafsız kalmasıyla yetinmiyorlardı. İstiyorlar ki herkes İngiltere'nin yanında Almanya'ya karşı mücadele etsin yoksa herkesi düşman telakki ediyorlardı. İki Alman gemisinin alınmasını eleştiren İngilizlere karşı, Sultan Osman drenotuna neden el konulduğunu ve İngiliz gemilerinin gece gündüz neden Çanakkale Boğazı'nı abluka altında tuttuklarını soran Ağaoğlu, Belçika tarafsızlığının ihlali nedeniyle harbe giren bir devletin diğer devletlerin de tarafsızlığına saygı göstermesini istiyordu.⁹⁶

İtilaf basınına yazılarına karşı tarafsızlığın korunduğunu anlatmaya çalışan Osmanlı basınına göre, Almanya'nın Osmanlıya iki gemi satmasından sonra, Türkiye kamuoyunun Almanya'ya doğru meyletmesi, İngiltere'nin iki Osmanlı gemisine el koymasından dolayı normal görülüyordu.⁹⁷

2.4. Kapitülasyonların Kaldırılması

Osmanlı Devlet adamları tarafsızlığın da verdiği avantajla Avrupa'da cereyan eden savaş fırsat bilerek Osmanlı Devleti'nin gelişmesine büyük bir engel olan ve bağımsız devlet anlayışı ile açıklanması mümkün olmayan kapitülasyonların kaldırılmasına karar vermişlerdir.⁹⁸ Bu karara dair yabancı hükümetlere tebliğ edilen notanın suretleri de 10 Eylül 1914'te gazetelerde yayınlandı.⁹⁹

Yabancı devletler ise kapitülasyonların kaldırılmasını protesto etmişler, Osmanlı'nın müttefiki olan Almanya dahi bu umumi protestodan geri kalmamıştı.¹⁰⁰

⁹³ Agayef Ahmet, "Şaşkınlık", *Tercüman-ı Hakikat*, 1 Eylül 1914, No: 11994, s.1.

⁹⁴ Siyasiyyat, "Türkiye'nin Bitarafılığı", *Tanin*, 5 Eylül 1914, No: 2049, s. 1.

⁹⁵ Siyasiyyat, "Türkiye'nin Bitarafılığı", *Tanin*, 5 Eylül 1914, No: 2049, s. 1.

⁹⁶ Ağaoğlu Ahmet, "Garib Tezatlar", *Tercüman-ı Hakikat*, 2 Teşrin-i Evvel 1914, No: 12024, s. 1.

⁹⁷ Siyasiyyat, "Türkiye'nin Bitarafılığı", *Tanin*, 5 Eylül 1914, No: 2049, s. 1.

⁹⁸ Sabis Ali İhsan, age., C. I, s. 279.

⁹⁹ "Hükümetimizin Notası", *İkdam*, 10 Eylül 1914, No: 6306, s. 1. , "Beraat-ı Halas ve Necat", *Tanin*, 10 Eylül 1914, s.1.

¹⁰⁰ Sabis Ali İhsan, age., C. I, s. 279.

Tanin'deki bir makalede; Kapitülasyonların büsbütün ortadan kalkmış olmasından dolayı Bab-ı Ali'nin hiçbir itiraz ve muhalefet görmeyeceği tahmin ediliyordu. Bu gelişmelerden yabancılarında memnun kalacağı ümit edilerek Osmanlı Hükümeti'nin yabancıların bir takım müşkülata uğramaması için geniş tedbirler aldığı belirtiliyordu. Medeniyet alemi Türklerin yeni bir hayal ile uyandığını vaktiyle anlayarak bu zulmü kendi eliyle izale etmediği için bu teşebbüsün Türklerden çıktığını bundan dolayı Garp için yapılacak muamelenin bu oldubittiği samimi bir şekilde kabul etme ve Osmanlıya muvaffakiyet yolunda yardım etmesi istenmektedir.¹⁰¹

Bab-ı Ali'nin kapitülasyonları kaldırmasından sonra Avrupalı devletler bu kararı protesto etmişse de¹⁰² İtilaf Devletleri Osmanlı Devleti'nin tarafsızlığının devamı için bu oldubittiği sineye çekecek bir davranış içine girdiler. 10 Eylül'de Marne Meydan Savaşı'nda yenilen Almanlar da Osmanlı'ya ihtiyaçları daha da arttığı için durumu kabullendiler.¹⁰³

2.5. Balkanlar ve Osmanlı Tarafsızlığı

Türk basınında Osmanlı'nın Birinci Dünya Savaşı'ndaki konumunun ve tarafsızlığının korunabilmesi açısından Bulgaristan, Romanya ve Yunanistan'ın takip edecekleri politikalarla¹⁰⁴ yakından ilgilenilmiş ve Balkan Devletlerinin savaş karşısında alacakları durumlarla ilgili¹⁰⁵ yorumlar yapılmıştır.

I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte ortaya atılan Balkan ittifakı fikri, Yunus Nadi'ye¹⁰⁶ göre çok güzel düşüncelerdi ama gerçekleşmesi bir hayaldi. Avrupalılar Balkanlarla uğraşmaktan vazgeçmeyeceği için Balkanlılar Avrupa'dan ayrı bir siyaset tutamazdı.¹⁰⁷

Ahmet Ağayef'e göre de Balkan ittifakı ölü bir fikirdi. Ona yanaşmak ölümden hayat dilemek demektir. Yunanistan ve Sırbistan'ın da iştiraki ile bir Balkan ittifakını Osmanlı, hayaline bile getirmemeliydi. Romanya, Bulgaristan ve Türkiye ittifakı ise başka bir şeydi. Böyle bir ittifakı hem mümkün hem de elzem görerek Türkiye'nin Balkanlarda kimlerle ortak hareket edebileceğini açıkça dile getiriyordu.¹⁰⁸

Basın, Bulgaristan'ın savaş karşısındaki durumunu Osmanlı tarafsızlığı için son derece önemli görüyordu. Bulgaristan'ı menfaatleri ve şartlar gereği İttifak Devletleri ile ortak hareket etmek zorunda gören basın bu ülkedeki gelişmeleri de yakından takip ediyordu.

¹⁰¹ Siyasiyyat, "Kat'i Adım", *Tanin*, 1 Teşrin-i Evvel, No: 2074, s. 1.

¹⁰² Ülman Haluk, *I. Dünya Savaşı'na Giden Yol ve Savaş*, İstanbul, 2002, s.319.

¹⁰³ Karal Enver Ziya, *Büyük Osmanlı Tarihi*, C. V, Ankara, 1988, s.390.

¹⁰⁴ Diran Kelekyan, "İstikbali Temin İçin", *Sabah*, 24 Ağustos 1914, No: 8956, s. 1.

¹⁰⁵ Siyasiyyat, "Bulgaristan", *Tanin*, 18 Ağustos 1914, No: 2031, s. 1.

¹⁰⁶ Siyasiyyat, "Bulgaristan", *Tanin*, 18 Ağustos 1914, No: 2031, s. 1.

¹⁰⁷ Nadi Yunus, "Balkanlar-Avrupa", *Tasvir-i Efkar*, 24 Ağustos 1914, No: 1178, s. 1.

¹⁰⁸ Ağaoğlu Ahmet, "Balkan İttifakı", *Tercüman-ı Hakikat*, 18 Ağustos 1914, No: 11980, s. 1.

Muvaffak Galip, Bulgaristan Hükümeti'nin, Rusya'nın Sırbistan'la beraberce hareket etmek hususundaki teklifini reddetmekle pek yakın bir gelecekte takip edeceği hareket tarzını ortaya koyduğunu söylüyordu.¹⁰⁹

Savaş karşısında alacağı tavır merak edilen diğer bir devlet ise Romanya'ydı. Yunus Nadi'ye göre, Romanya'da vuku bulan siyaset dışarıdan yönlendiriliyor ve Romanya kamuoyuna Avusturya-Macaristan'a karşı harekete geçilecekmiş gibi bir hava verilmeye çalışılıyordu.¹¹⁰ Ahmet Agayef ise Romanya basınında İtilaf Devletleri'ne yönelik bir hava estirilse de Romanya'nın, Rus ordularının topraklarından geçişine izin vermeyerek Avusturya'nın en zayıf noktasından vurulmasını engellediğini ve bitarafılıktan yana bir tavır içerisinde olduğunu söylüyordu.¹¹¹

Basında, Bokston'ın Balkanlardaki çalışmaları da yakından takip ediliyordu. Bokston, Balkan komitesi reisi sıfatıyla Sofya ve Bükreş'te İtilaf Grubu namına bu devletlere vaatlerde bulunmuştu. Bokston'un özellikle Bulgaristan'ı İtilaf Grubu tarafına kazanmak için¹¹² Osmanlı Devleti'ne ait Edirne ve Trakya'yı teklif etmesi oldukça düşündürücü görülüyordu.¹¹³

Fransa'da yayın yapan Tan gazetesi de işi daha da ileri götürerek Bulgaristan'a karşı diğer Balkan Devletleri'nin bazı fedakarlıklarda bulunmasını istiyordu. Türkiye'den istenirse "Midye-Enez hattı!" idi.

Tan'ın bu teklifi karşısında *Tanin*'de yayınlanan bir yorumda:¹¹⁴ "Görülüyor ki Türkiye'nin durumu ne olursa olsun her taraftan daima neticesi bize aleyhtâr görünen bir cereyan vardır. Bu cereyan eski bir ananenin mahsulüdür. Biz seferberliğe karar verdiğimiz zaman bu eski Avrupa ruhunu pekiyi tanıyor, bizi tehdit edebilecek durumları yakından görüyorduk. Bu, tedbir almamızın ne kadar haklı olduğunu ispat etti." denilerek Türkiye'nin maruz kalacağı tehlikelerin önceden tahmin edilmesinden dolayı seferberlik ilanının gerçekleştirildiği belirtiliyordu.

3. KARADENİZ HADİSESİ VE TARAFSIZLIĞIN SONU

29 Ekim 1914 sabahı gerçekleşen Karadeniz Hadisesi Osmanlı Devleti için bir dönüm noktası olmuş ve fiilen savaşa girilmesi anlamına gelmiştir.¹¹⁵

Tüm gazetelerde olduğu gibi *Tercüman-ı Hakikat*'in de "Karadeniz'de Mühim Hadisat" başlığı ile verdiği haberde olaya farklı açılardan yaklaşmış, "Şâyialar" alt başlığında: "Karadeniz'de iki üç gündür Osmanlı ve Rus donanması

¹⁰⁹ Muvaffak Galip, "Bulgaristan'ın Vazifesi", *Tercüman-ı Hakikat*, 16 Ağustos 1914, No:11978, s. 1.

¹¹⁰ Nadi Yunus, "Romanya Hareket Edebilir mi", *Tasvir-i Efkar*, 25 Eylül 1914, No: 1209, s. 1.

¹¹¹ Agayef Ahmet, "İtalya ve Balkan Devletleri", *Tercüman-ı Hakikat*, 15 Ağustos 1914, No: 11977, s. 1.

¹¹² Nadi Yunus, "Bokston'ın Teşebbüsleri", *Tasvir-i Efkar*, 17 Eylül 1914, No: 1201, s. 1.

¹¹³ Siyasiyyat, "Mistr Bokston'un Seyahati", *Tanin*, 17 Eylül 1914, No: 2060, s. 1.

¹¹⁴ Siyasiyyat, "Enrikalar İçinde", *Tanin*, 20 Eylül 1920, No: 2063, s. 1.

¹¹⁵ Sabis Ali İhsan, age., C. 1, s.107.

arasında çarpışmalar meydana geldiği söylentileri dolaşiyor.” şeklinde bir açıklama yapılmıştır.

Karadeniz Hadisesi diğer gazetelerde de geniş yer bulmuş¹¹⁶ ve bununla ilgili haber ve yorumlar yayınlanmıştır. Karadeniz Hadisesi ile ilgili basında çıkan yorumlarda genelde resmi tebligat dikkate alınmıştır. *İkdam* gazetesindeki bir değerlendirmede: “Ruslar Dünya Savaşı’nın başlamasından itibaren bir vesile bularak bizi tazyik ediyorlardı. Hükümetimiz aczinden değil fakat barış yanlısı olduğu için sakin davranıyor ve bu kışkırtmalara karşı sabırlı ve sakin davranıyordu. Fakat Rusların daha savaş ilan etmeden Boğazların önüne torpil dökerek donanmamızın Karadeniz’e çıkışını engellemek istemesi karşısında gereken cevap verilmiştir.” şeklindeki bir yazı da bunu doğrulamaktadır.¹¹⁷

Karadeniz Hadisesine kadar tarafsızlık ağırlıklı yazıların çıktığı Türk basınında, İtilaf Grubu Devletleri’nin Osmanlı Devleti’ne karşı fiili mücadeleye başlamaları¹¹⁸ ile birlikte yazılan yazıların rengi de değişmiştir.

Resmi harp ilanları başlamadan gazetelerde İtilaf Grubu’nun Osmanlı Devleti’ne karşı giriştiği faaliyetler gazetelerde yayınlamaya başlamıştır. *Tanin*’de, “Harbin Başlaması İçin Başka Şey Lazım mı?” başlıklı haberde düşmanların her taraftan hücum etmeye başladığını, İngiliz gemilerinin 16 km mesafeden Çanakkale tabyalarını bombardıman ettiği fakat karşı ateşle geri çekildiklerini, Mısır’da köyleri tahrip ederek Kanal’a doğru çekildiklerini¹¹⁹, Rus hududunda da Osmanlı ve Rus askerleri arasında çatışmaların başladığını duyuruyordu.¹²⁰

General Ali İhsan Sabis, İtilaf Grubu devletlerinden İngiltere’nin harp ilanından sonra üç hafta içerisinde Basra’yı istila etmesi ve daha Karadeniz vakasından çok evvel Irak’ı zapt ve istila için Bombay’da kuvvetler hazırlamasına dayanarak önceden hazırlıklı olduklarını belirtiyor ve İtilaf Devletleri’nin Türkiye’nin bitarafılığına bakış açılarını ortaya koyuyordu.¹²¹

Osmanlı Devleti’nin 31 Ekim’de Rusya’ya verdiği notada, Karadeniz çatışması hakkında özür belirtildikten sonra, çatışmaya Rus filosunun sebep olduğu, Osmanlı Hükümeti’nin tarafsızlığını devam ettirmek istediği, bu maksatla donanmasını geri çektiği ve bir daha Karadeniz’e çıkmasına müsaade edilmeyeceği, buna karşılık Rusya’nın da Karadeniz’de düşmanca hareketlerden sakınacağına ümit edildiği ifade edildi.

¹¹⁶ “Karadeniz Hadisesi Taninde 31 Ekimde Ruslar ne yapmak istiyorlar”, başlığı ile *İkdam*’da 31 Ekimde “ Rus Garb Sefinelerinin Garkı”, “ Rusya’nın Karadeniz Donanması”, “ Rusya’nın Karadeniz Limanları” , *Sabah*’ta, 1 Kasım’da “ Rusya Ahvali ” gibi haberlerle olayın sonuçları ile ilgili yazılar yayınlanmıştır.

¹¹⁷ “ Karadeniz’deki Vakıa-i Ahire”, *İkdam*, 31 Teşrin-i Evvel 1914, No: 6356, s.1.

¹¹⁸ Eraslan Cezmi, “I. Dünya Savaşı ve Türkiye”, *Türkler*, C.13, Ankara, 2002, s.345.

¹¹⁹ “Harbin Başlaması İçin Başka Şey Lazım mı? ” *Tanin*, 4 Teşrin-i Sani 1914, No: 2108, s.1.

¹²⁰ “ Rusların Hücumunu Püskürttük”, *Tercüman-ı Hakikat*, 3 Teşrin-i Sani 1914, No: 1914, s. 1.

¹²¹ Sabis Ali İhsan, age., C. II, s. 116.

Osmanlı notasının Rus başkentine gönderildiği gün, Rus elçisi İstanbul'dan ayrılmış ve Rusya ile siyasi ilişkiler kesilmiş bulunuyordu. Rusya 2 Kasım 1914'te, Fransa ve İngiltere ise 5 Kasım 1914'te Osmanlı Devleti' savaşı ilan ettiler.¹²²

Rusların, İngilizlerin ve Fransızların açtıkları bu harp; yalnız Türkiye aleyhine değil bütün İslam Alemi'ne karşı da bir harp ilanı olarak görülmekte ve bütün Müslümanlar Gazayı Ekber'e davet edilmekteydi.¹²³

SONUÇ

Osmanlı Devleti, hemen yanı başında patlak veren ve dünyanın daha önce görmediği büyüklükteki Birinci Dünya Savaşı karşısında hazırlıksız yakalanmış ve Almanya'nın ittifak teklifini de bu bağlamda kabul etmişti. Almanya ile yapılan ittifaktan habersiz olan Türk basını ise Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması ile birlikte Osmanlı Hükümeti'nin aldığı seferberlik kararını destekleyerek Osmanlı Devleti'nin savaş karşısında tarafsızlığını koruyabilmesi ve muharip devletleri buna mecbur emek için seferberliğin gerekli olduğunu düşünmüştür. Yazarlarda: "Hazır ol cenge eğer ister isen sulh-ı salah" sözü ile seferberliğin lüzumunu ve ne amaçla yapıldığını kısaca ifade etmekteydiler.

Basın, Osmanlı Devleti'nin tarafsızlık politikaları için: "Taarruz görmeyen, tarafsızlıklar ihlal edilmeyen ve dış güvenliği tehlikelere maruz kalmayan devletler için Avrupa'nın şu karmaşık savaşına katılmaktansa uzaktan seyirci kalmak daha iyi olacaktır." diyerek tarafsızlığı desteklemiştir. Fakat Osmanlı Hükümeti'nin tarafsız kalmak için elinden geleni yapmaya azmetmiş olmasına rağmen, gelişmelere bakıldığında tarafsız kalmanın pek büyük fedakârlıklar mukabilinde temin edilebileceği düşünülmekteydi.

İngiltere Hükümeti'nin, Türk halkının büyük bir ümitle beklediği Sultan Osman ve Reşadiye zırhlılarına teslim yarım saat kala el koyması Türk basınında büyük tepkilere neden olmuştur. Türk basını, İngiltere filosunun Sultan Osman zırhlısına muhtaç olmadığı fakat binlerce kilometre sahili bulunan Osmanlı Devleti için bu gemilerin çok önemli olduğunu düşünmekteydi. Osmanlı Devleti'nin bağımsızlığını temin için büyük önem arzeden bu gemilere böyle buhranlı bir dönemde el konulması Osmanlı kamuoyunda İngiltere'ye dolayısıyla da İtilaf Devletleri'ne büyük bir tepkinin oluşmasına neden olmuştur.

İngiltere'nin Türk gemilerine el koyduğu bir dönemde Almanya'dan satın alındığı söylenen "Goeben" ve "Breslau" gemilerinin Osmanlı Donanması'na dahil edilmesi ise basında Alman yanlısı bir havanın esmesine neden olmuştur. Basında iki geminin satın alınması karşısında dış basının bu iki geminin Osmanlı Donanması'na dahil edilmesiyle Osmanlı tarafsızlığının sona erdiğine yönelik

¹²² "Türkiye, İtilaf Grubu", *Tanin*, 7 Teşrin-i Sani 1914, No: 2111, s.1" Muhasemat", *Tercüman-ı Hakikat*, 7 Teşrin-i Sani 1914, No: 12060, s.1.

¹²³ "Gazayı Ekber - Silah Başına", *İkdam*, 3 Teşrin-i Sani 1914, No: 6359, s.1.

haberlerine de tepki gösterilmiş ve bu gelişmenin tarafsızlığı bozmadığı anlatılmaya çalışılmıştır.

Türk basınında, Osmanlı Hükümeti'nin tarafsız konumundan yararlanarak Kapitülasyonları kaldırması da desteklenmiş; ayrıca Osmanlı tarafsızlığının korunabilmesi için Balkan Devletleri'nden Bulgaristan ve Romanya'nın savaş karşısındaki tutumları yakından takip edilmiştir.

Karadeniz Hadisesi'nden sonra ise İtilaf Devletleri'nin Osmanlı Devleti'ne karşı fiili mücadeleye başlamaları ile birlikte basında işin rengi değişmiş ve tarafsızlık ağırlıklı yazıların yerini cihad çağrıları almıştır.

KAYNAKÇA

- “ Faaliyet-i Siyasiye” , *Tanin*, 30 Temmuz 1914, No: 2012.
 “ İngiltere’den Hala Ses Yok”, *İkdam*, 4 Ağustos 1914, No: 6369.
 “ İtalya-İngiltere” ,*Tanin*, 5 Ağustos 1914, No: 2018.
 “ Karadeniz’deki Vakıa-i Ahire”, *İkdam*, 31 Teşrin-i Evvel 1914, No: 6356.
 “ Muhasemat”, *Tercüman-ı Hakikat*, 7 Teşrin-i Sani 1914, No: 12060.
 “Almanların Bayramı”, *İkdam*, 23 Ağustos 1914, No: 6288.
 “Beraat-ı Halas ve Necat”, *Tanin*, 10 Eylül 1914.
 “Fırtına” , *Tanin*, 25 Temmuz 1914, No: 2007.
 “Garaib-i Ahval”, *İkdam*, 5 Ağustos 1914, No: 6370.
 “Gazay-ı Ekber – Silah Başına”, *İkdam*, 3 Teşrin-i Sani 1914, No: 6359.
 “Harp Başladı Tesiratına Dikkat Lazım”, *İkdam*, 29 Temmuz 1914, No: 6263.
 “Harbin Başlaması için Başka Şey Lazım mı? ” *Tanin*, 4 Teşrin-i Sani 1914, No: 2108.
 “Hukuk-ı Düvel”, *Tercüman-ı Hakikat*, 9 Ağustos 1914, No: 11971.
 “Hükümetimizin Notası”, *İkdam* 10 Eylül 1914, No: 6306.
 “Osmanlılar Müjde”, *İkdam*, 11 Ağustos 1914 No: 6276.
 “Osmanlılar Silah Başına”, *İkdam*, 11 Ağustos 1914, No: 6276.
 “Rusya’da Seferberlik”, *Sabah*, 31 Temmuz 1914 No: 8932.
 “Türkiye, İtilaf Grubu”, *Tanin*, 7 Teşrin-i Sani 1914, No: 2111.
 AGAYEF Ahmet, “Müteessir Olmamak Kabil midir?”, *Tercüman-ı Hakikat*, 8 Ağustos 1914, No: 11970.
 _____, “Şaşkınlar”, *Tercüman-ı Hakikat*, 1 Eylül 1914, No: 11994.
 _____, “Vaziyet Bizi Dürbünlüğe Davet Ediyor”, *Tercüman-ı Hakikat*, 3 Ağustos 1914, No:11965.
 _____, “Ordu ve Millet İçin Ölüm Geride, Selamet ve Saadet ileridedir”, *Tercüman-ı Hakikat*, 13 Ağustos 1914, No: 11975.
 _____, “Goeben ve Breslau”, *Tercüman-ı Hakikat*, 12 Ağustos 1914, No: 11974.
 _____, “İtalya ve Balkan Devletleri”, *Tercüman-ı Hakikat*, 15 Ağustos 1914, No: 11977.

AĞAOĞLU Ahmet, "Balkan İttihadi", *Tercüman-ı Hakikat*, 18 Ağustos 1914, No: 11980.

_____, " Garib Tezatlar", *Tercüman-ı Hakikat*, 2 Teşrin-i Evvel 1914, No: 12024.

ARMAOĞLU Fahir, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, İş Bankası Yayınları, Ankara, 1993.

BELEN, Fahri, *XX. Yüzyılda Osmanlı Devleti*, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1973.

BEYDİLLİ, Kemal, *Osmanlı Devleti Tarihi*, c.I, Zaman Yayınları, İstanbul, 1999.

Birinci Dünya Savaşında Türk Devleti, C.I, Kurum Yayınları, Ankara, 1970.

CEMAL Paşa, *Hatıraları* (Tamamlayan ve Düzenleyen: Behçet Cemal), Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1959.

ÇAVDAR, Tevfik, *Talat Paşa*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1995.

ERASLAN Cezmi, "I. Dünya Savaşı ve Türkiye", *Türkler*, C.13, Ankara, 2002.

FEROUS Abdullah, "Avrupa İttifaklar Sistemi İçerisinde Osmanlı İmparatorluğu", *Osmanlı*, C.2, Ankara, 1999.

Halifeliğin Hatıraları (Gülş. İsmail Arap), Hüriyet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1986.

İNÖNÜ İsmet, *İnönü'nün Hatıraları* (Hazırlayan: Sabahattin Selek), Burçak Yayınları, İstanbul, 1969.

KARABEKİR Kazım, *Birinci Cihan Harbine Neden Girdik*, C. II, Emre Yayınları, İstanbul, 2000.

KARL, Dönitz- Th. Kraus, (Çev. Mehmet Çağrı- Güray Yalavaç), *Şanlı Yavuz ve Midilli*, Demir Yayınları, İstanbul, 1974.

KELEKYAN Diran, " İstikbali Temin İçin", *Sabah*, 24 Ağustos 1914, No: 8956.

_____, " Garazkarlıklara Cevap", *Sabah*, 1 Eylül 1914, No: 8964.

_____, " Harb-i Umumi Arefesinde", *Sabah*, 3 Ağustos 1914, No: 8935.

_____, " Muharebenin Müddeti", *Sabah*, 5 Teşrin-i Evvel 1914, No: 8997.

_____, "Adriyatik Denizinde İtalya", *Sabah* 14 Ağustos 1914, No: 8946.

_____, "Avrupa Muharebesi ve Balkanlar", *Sabah*, 6 Ağustos 1914, No: 8938.

_____, "Bitaraflik ve Bitaraflar", *Sabah*, 13 Ağustos 1914, No: 8945.

_____, "Hata Alud Teşebbüsler", *Sabah*, 19 Eylül 1914, No: 8981.

_____, "Mısıra Dair", *Sabah*, Teşrin-i Evvel 1914, No: 8994.

_____, "Yarıncı Politika Alemi", *Sabah*, 28 Teşrin-i Evvel 1914, No: 9020.

_____, "Romanya, İtalya, Balkanlar", *Sabah*, 3 Teşrin-i Evvel 1914, No: 8995.

_____, " Bir Emeli Millinin Husulü", *Sabah*, 16 Ağustos 1914, No: 8948.

KODAMAN Bayram, "II. Meşrutiyet Dönemi (1908-1914)", *Türkler*, C.13.

MACFİE, A.L., (Çev. Damla Acar- Funda Soysal), *Osmanlı'nın Son Yılları*, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2003.

- MUVAFFAK, Galip, "Bulgaristan'ın Vazifesi", *Tercüman-ı Hakikat* 16 Ağustos 1914, No:11978.
- _____, "Siyasiyyat, Avusturya-Sırbistan; Bulgaristan ve Biz", *Tercüman-ı Hakikat*, 26 Temmuz 1914, No: 11957.
- _____, "Siyasiyyat, Avusturya Notası" , *Tercüman-ı Hakikat*, 24 Temmuz 1914, No: 11955.
- NADİ Yunus, "Bokston'ın Teşebbüsleri", *Tasvir-i Efkar*, 17 Eylül 1914, No: 1201.
- _____, "Hükümetimizin Bitarafılığı" *Tasvir-i Efkar*, 3 Ağustos 1914, No: 1157.
- _____, "Romanya Hareket Edebilir mi", *Tasvir-i Efkar*, 25 Eylül 1914, No: 1209.
- _____, " Galiba Harb Ateşleri Parlamak Üzere", *Tasvir-i Efkar*, 26 Temmuz 1914, No: 1149.
- _____, "Balkanlar-Avrupa", *Tasvir-i Efkar*, 24 Ağustos 1914, No: 1178.
- ORBAY, Rauf, *Cehennem Değirmeni*, Emre Yayınları, İstanbul, 1993.
- PAUL Kennedy, *Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri*, YKB Yayınları, Ankara, 1990.
- POMIANKOWSKI Joseph, *Osmanlı İmparatorluğunun Çöküşü*, İstanbul, 2003.
- SABİS, Ali İhsan, *Birinci Dünya Harbi, Nehir Yayınları*, İstanbul, 1991, C. 1.
- SIYASIYYAT, "Türkiye'nin Bitarafılığı", *Tanin*, 5 Eylül 1914, No: 2049.
- _____, "Kat'i Adım", *Tanin*, 1 Teşrin-i Evvel, No: 2074.
- _____, "Boğazlar Niçin Kapandı", *Tanin*, 30 Eylül 1914 No: 2082.
- _____, "Bulgaristan", *Tanin*, 18 Ağustos 1914, No: 2031.
- _____, "Mistir Bokston'un Seyahati", *Tanin*, 17 Eylül 1914, No: 2060.
- _____, "Savaşalım ve Çalışalım", *Tanin*, 21 Ağustos 1914, No: 2034.
- _____, "Sultan Osman", *Tanin*, 7 Ağustos 1914, No: 2020.
- _____, "Türkiye'nin Bitarafılığı", *Tanin*, 5 Eylül 1914, No: 2049.
- _____, "Entrikalar İçinde", *Tanin*, 20 Eylül 1920, No: 2063.
- SÖNMEZOĞLU, Faruk, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, Der Yayınları, İstanbul, 2000.
- ŞİMŞİR, Bilal N, *Ege Sorunu, Belgeler*, TTK Yayınları Ankara, 1982, C.II.
- TALAT PAŞA'nın Anıları, (Yayına Hazırlayan: Alpay Kabacalı), İletişim Yayınları İstanbul, 1994.
- TEVFİK, S. M., "Harb-i Umumi ve İslam Alemi", *Sebilürreşad*, 20 Ağustos 1330, No: 309
- UÇAROL, Rifat, *Siyasi Tarih*, Filiz Kitapevi, İstanbul, 1995.
- ÜLMAN, Haluk, *I. Dünya Savaşı'na Giden Yol ve Savaş*, İmge Kitapevi, İstanbul, 2002.
- YALÇIN, E. Semih, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihinin Kaynakları*, Berikan Yayınları, Ankara, 2003.